

**O‘ZBEKISTONDA ODIL SUDLOVGA ERISHISH IMKONIYATLARINI
KENGAYTIRISH: SUD TIZIMI RAQAMLASHTIRILISHI VA FUQAROLAR
HUQUQLARINI HIMOYA QILISH**

Muallif: Mahmudaliyev Sherali Sharofiddin o'g'li

Farg'ona Yuridik texnikumi " Davlat - huquqiy faoliyat " yo'nalishi 2-kurs talabasi
sheralimahmudaliyev198@gmail.com

Muallif: Umarov Zikrulla Boqijon o'g'li

Farg'ona Yuridik texnikumi " Davlat - huquqiy faoliyat " yo'nalishi 2-kurs talabasi
zikrullaumarov8@gmail.com

Muallif: Gofurov Tohirbek Yaxyojon o'g'li

Fargona yuridik Texnikumi " Davlat-huquqiy faoliyat " yonlaishi 2-kurs talabasi
gofurovtokh1r804@gmail.com

**ИНФОРМАЦИЯ О
СТАТЬЕ**

АННОТАЦИЯ:

ИСТОРИЯ СТАТЬИ:

Received:10.10.2026

Revised: 11.10.2026

Accepted:12.10.2026

**КЛЮЧЕВЫЕ
СЛОВА:**

*yurisprudensiya, odil
sudlov, sud tizimi, inson
huquqlari, raqamlashtirish,
elektron sud, fuqarolik
ishlari, huquqiy kafolatlar..*

Mazkur maqolada O'zbekistonda odil sudlovga erishish imkoniyatlarini kengaytirish, sud ish yurituvini raqamlashtirish va sud himoyasining samaradorligini oshirish masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda Oliy sud hamda davlat organlarining ochiq rasmiy ma'lumotlari asosida 2024-yilda ko'rilgan fuqarolik, iqtisodiy, ma'muriy va jinoyat ishlari bo'yicha ayrim ko'rsatkichlar o'rganildi. Maqolada statistik ma'lumotlarni qiyosiy tahlil qilish, huquqiy hujjatlarni o'rganish va tizimli yondashuv usullaridan foydalanildi. Natijalar sudlarga murojaat qilish imkoniyatlari, ishlarni ko'rib chiqish jarayonida shaffoflik, sud hujjatlarini qayta ko'rib chiqish mexanizmlari va raqamli xizmatlarning ahamiyatini ko'rsatadi. Shuningdek, raqamlashtirish inson omilini kamaytirishi mumkin bo'lsa-da, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, algoritmik xolislik va raqamli tengsizlik masalalariga alohida e'tibor qaratish zarurligi asoslanadi. Maqola yakunida sud xizmatlaridan foydalanish qulayligini oshirishga qaratilgan amaliy takliflar beriladi.

Odil sudlovga erishish huquqiy davlatning muhim belgilaridan biridir. Shaxsning huquq va erkinliklari buzilganida ularni mustaqil, xolis va qonuniy tartibda tiklash imkoniyatiga ega bo'lishi lozim. Sud tizimining samaradorligi faqat sud qarorlarining soni yoki ishlarni ko'rib chiqish tezligi bilan belgilanmaydi. Fuqaroning sudga murojaat qila olishi, o'z huquqlarini tushunishi, protsessual imkoniyatlardan foydalanishi, ishning oqilona muddatda ko'rilishi va qaror ijrosining ta'minlanishi ham muhim mezonlardir.

So'nggi yillarda O'zbekistonda sud faoliyatini takomillashtirish va elektron xizmatlarni kengaytirishga e'tibor kuchaydi. Hukumatning 2025-yil 27-fevraldagi sud tizimini takomillashtirish masalalariga bag'ishlangan yig'ilish haqidagi rasmiy axborotida o'tgan yili sudlarda 3 milliondan ortiq ish ko'rilgani, 14 turdagi sud xizmatlari raqamli shaklga o'tkazilgani, axborot tizimlari orqali qariyb 17 million ish yuritilgani va 15 milliondan ortiq ish avtomatik taqsimlangani qayd etilgan [1]. Bu raqamlar sud tizimida raqamli infratuzilmaning ko'lami kengayganini ko'rsatadi.

Biroq texnologik yangilanishning o'zi adolatni kafolatlamaydi. Elektron ariza topshirish tizimi qulay bo'lishi bilan birga, internetga kirish imkoniyati cheklangan fuqarolar uchun muqobil yo'llar saqlanishi kerak. Sud qarorlarini tayyorlashda avtomatlashtirilgan vositalar qo'llansa, yakuniy qaror uchun mas'uliyat sudyaning o'zida qolishi, qarorlar qonun va dalillarga asoslanishi lozim. Shu sababli raqamlashtirishni inson huquqlari va protsessual kafolatlar bilan uyg'un holda baholash dolzarb ilmiy-amaliy vazifadir.

Maqolaning maqsadi — O'zbekistonda odil sudlovga erishish imkoniyatlarini kengaytirishda sud tizimi raqamlashtirilishining o'rnini rasmiy statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilish hamda fuqarolar huquqlarini samarali himoya qilishga doir takliflarni ishlab chiqish. Tadqiqot vazifalari: sud faoliyatiga oid statistik ko'rsatkichlarni tizimlashtirish; turli sud yo'nalishlaridagi ishlar hajmini tavsiflash; raqamli xizmatlarning huquqiy afzalliklari va xatarlarini aniqlash; amaliy tavsiyalarni shakllantirish.

Tadqiqot sifat va miqdoriy yondashuvlarni birlashtirgan holda olib borildi. Birinchi bosqichda O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi hamda hukumatning rasmiy axborot sahifalarida e'lon qilingan ma'lumotlar tanlab olindi. Ikkinchi bosqichda ko'rsatkichlar sud ishlarining turlari bo'yicha guruhlandi. Uchinchi bosqichda ma'lumotlar tavsifiy-statistik usulda tahlil qilinib, raqamlashtirishning huquqiy mazmuni normativ va institutsional nuqtayi nazardan baholandi.

Tadqiqotning asosiy empirik bazasi — 2024-yil yakunlari bo'yicha Oliy sud e'lon qilgan fuqarolik, iqtisodiy, ma'muriy va jinoyat ishlari haqidagi axborotlardir. Sud tizimini raqamlashtirishga doir umumiy ko'rsatkichlar esa 2025-yil fevralida e'lon qilingan rasmiy yig'ilish axborotidan olindi. Turli turdagi ishlar bir xil huquqiy mazmunga ega emasligi sababli ularning soni to'g'ridan-to'g'ri samaradorlik reytingi sifatida talqin qilinmadi. Statistik ko'rsatkichlar sud tizimiga tushayotgan yuklama va fuqarolar murojaatlarining yo'nalishlarini tushunishga yordam beruvchi tavsifiy dalillar sifatida qo'llandi.

Cheklovlar: maqola ochiq e'lon qilingan ma'lumotlarga tayanadi; unda barcha sudlar bo'yicha mikro-ma'lumotlar, ishlarning murakkablik darajasi yoki sudlov muddatlari to'liq qamrab olinmagan. Shu sababli statistik ko'rsatkichlar sabab-oqibat bog'liqligini o'z-o'zidan isbotlamaydi. Maqoladagi tavsiyalar statistik ma'lumotlar, huquqiy tamoyillar va raqamli xizmatlarning amaliy xususiyatlari asosida ishlab chiqildi.

Oliy sudning ochiq ma'lumotlari sudlar turli toifadagi nizolarni katta hajmda ko'rib chiqayotganini ko'rsatadi. Fuqarolik sudlarida da'vo tartibida 533 019 ta ish ko'rilgan; iqtisodiy sudlarda birinchi instansiyada 436 102 ta ish ko'rib chiqilgan; ma'muriy sudlarda ommaviy-huquqiy munosabatlardan kelib chiqadigan 15 373 ta ish ko'rilgan; jinoyat ishlari bo'yicha sudlarda esa 61 481 ta jinoyat ishi ko'rib chiqilgan [2–5]. Bu ko'rsatkichlar turli protsessual toifalarni ifodalaydi va ularni qo'shib, yagona “ishlar soni” sifatida talqin qilishda ehtiyotkorlik zarur.

Sud yo'nalishi	2024-yil ko'rsatkichi	Manba va izoh
Fuqarolik ishlari	533 019 ta da'vo ishi	Da'vo tartibida ko'rilgan ishlar [2]
Iqtisodiy ishlar	436 102 ta ish	Birinchi instansiya [3]
Ma'muriy ishlar	15 373 ta ish	Ommaviy-huquqiy munosabatlardan kelib chiqqan ishlar [4]
Jinoyat ishlari	61 481 ta ish	Jinoyat ishlari bo'yicha sudlar ko'rgan ishlar [5]
Ma'muriy huquqbuzarliklar	613 142 ta ish	Jinoyat ishlari bo'yicha sudlar ko'rgan ma'muriy huquqbuzarlik ishlari [4]

1-jadval. 2024-yilda sud faoliyatiga oid tanlangan rasmiy statistik ko'rsatkichlar.

Jadvaldan ko'rinadiki, fuqarolik va iqtisodiy nizolar sud tizimining sezilarli ish yuklamasini tashkil etadi. Fuqarolik ishlarining katta qismi shartnomalar, oilaviy munosabatlar, uy-joy masalalari va boshqa kundalik huquqiy munosabatlarga taalluqli. Iqtisodiy sudlar faoliyatida esa tadbirkorlik subyektlari huquqlarini himoya qilish, shartnomaviy majburiyatlar va moliyaviy nizolar muhim o'rin tutadi. Demak, odil sudlovning qulayligi faqat jinoiy sudlov bilan cheklanmaydi; fuqarolik va iqtisodiy nizolarni oqilona muddatda hal etish ham fuqarolar va biznesning huquqiy himoyasi uchun muhimdir.

2024-yilda fuqarolik ishlari bo'yicha da'vo tartibida ko'rilgan 533 019 ta ishning 405 252 tasida talablar qanoatlantirilgan, 63 940 tasida talablarni qanoatlantirish rad etilgan, 57 349 ta da'vo ko'rmasdan qoldirilgan va 6 478 ta ish bo'yicha ish yuritish tugatilgan [2]. Ushbu natijalar fuqarolik sudlovida protsessual qarorlarning turlicha bo'lishini ko'rsatadi. Talabning qanoatlantirilishi yoki rad etilishi ishning dalillari va qonun normalariga bog'liq; ko'rmasdan qoldirish esa ayrim hollarda protsessual talablar bajarilmagani bilan bog'liq

bo'lishi mumkin. Shuning uchun fuqarolarning da'vo arizasi tuzish, dalillarni taqdim etish va protsessual muddatlarga rioya etish bo'yicha huquqiy savodxonligini oshirish muhim.

Iqtisodiy sudlar 2024-yilda birinchi instansiyada 436 102 ta ishni ko'rib, da'vogarlar foydasiga 27,5 trillion so'm undirish haqida sud hujjatlari qabul qilgan. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari huquqlarini himoya qilishga oid 68 567 ta ish ko'rib, ularning foydasiga 6,7 trillion so'm undirilgan [3]. Ushbu raqamlar sud himoyasining iqtisodiy munosabatlar barqarorligidagi ahamiyatini ko'rsatadi. Tadbirkorlik faoliyatida shartnomalarni puxta tuzish, elektron hujjatlarni saqlash va nizolarni sudgacha hal etish mexanizmlaridan foydalanish sudga tushadigan yuklamani kamaytirishi mumkin.

2024-yilda ma'muriy sudlarda ommaviy-huquqiy munosabatlardan kelib chiqqan 15 373 ta ish ko'rilgan va 6 338 nafar fuqaro hamda yuridik shaxsning huquqlari tiklangan. Ma'muriy organlar, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari va ularning mansabdor shaxslari qarorlari ustidan shikoyatlarga doir 6 991 ta ish ko'rilgani rasmiy axborotda qayd etilgan [4]. Bu ko'rsatkichlar ma'muriy sudlovning davlat organlari qarorlari ustidan mustaqil sud nazoratini ta'minlashdagi o'rnini ochib beradi.

Jinoyat ishlari bo'yicha sudlar 2024-yilda 61 481 ta jinoyat ishini 77 995 nafar shaxsga nisbatan ko'rib chiqqan. Rasmiy ma'lumotga ko'ra, 723 nafar shaxs oqlangan; 61 502 nafar shaxs sudlangan. Shuningdek, ayrim shaxslarga nisbatan ozodlikdan mahrum qilish bilan bog'liq bo'lmagan jazolar tayinlangan, yarashuv institutini qo'llash natijasida 13 434 nafar shaxs jinoiy javobgarlikdan ozod qilingan [5]. Ushbu raqamlar jinoiy sudlovda aybsizlik prezumpsiyasi, himoyaga bo'lgan huquq, dalillarni xolis baholash va jazoni individuallashtirish tamoyillarining amaliy ahamiyatini ta'kidlaydi.

Statistik ma'lumotlar inson huquqlarini himoya qilishni faqat yakuniy hukm bilan o'lchash mumkin emasligini ham ko'rsatadi. Shaxsning protsessual huquqlari tergov, sud muhokamasi va hukm ustidan shikoyat qilish bosqichlarining barchasida ta'minlanishi zarur. Sud hujjatlarini yuqori instansiyalarda qayta ko'rib chiqish imkoniyati xatolarni tuzatish uchun muhim kafolat bo'lib xizmat qiladi.

Rasmiy hukumat axborotida sud tizimida 14 turdagi xizmat, jumladan ariza topshirish, ish holatini kuzatish va sud qarorlarining elektron nusxalarini olish xizmatlari raqamlashtirilgani bildirilgan. Shuningdek, axborot tizimlari orqali qariyb 17 million ish yuritilgani va 15 milliondan ortiq sud ishi avtomatik taqsimlangani qayd etilgan [1]. Avtomatik taqsimlash sud ishlarini insonning bevosita tanloviga bog'liq bo'lish xavfini kamaytirishi va ish yuklamasini taqsimlashni tartibga solishi mumkin.

Raqamli sud tizimi ko'rsatkichi	Rasmiy axborotda keltirilgan miqdor
Raqamli shaklga o'tkazilgan sud xizmatlari	14 ta
Axborot tizimlari orqali yuritilgan ishlar	Qariyb 17 million
Avtomatik taqsimlangan sud ishlari	15 milliondan ortiq

Elektron ichki hujjat aylanishi joriy etilgan sana	2024-yil 1-noyabr
Elektron hujjat aylanishi hisobiga qayd etilgan budjet tejalishi	638 million so‘m

2-jadval. Sud tizimi raqamlashtirilishiga oid tanlangan ko‘rsatkichlar [1].

Raqamli xizmatlarning asosiy foydasi — vaqt va masofa bilan bog‘liq to‘siqlarni kamaytirish, ariza holati haqida ma‘lumot olishni osonlashtirish, hujjat aylanishini tezlashtirish va sud faoliyatining kuzatuvchanligini kuchaytirishdir. Elektron hujjatlar qog‘oz sarfini kamaytirishi, hujjatlarni qidirish va saqlashni yengillashtirishi mumkin. Shu bilan birga, xizmatning mavjudligi uning barcha fuqarolar uchun teng darajada qulay ekanini anglatmaydi. Raqamli savodxonligi past bo‘lgan, nogironligi bor yoki barqaror internetga ega bo‘lmagan shaxslar uchun yordamchi xizmatlar va muqobil murojaat kanallari saqlanishi zarur.

Tahlil natijalari odil sudlovga erishish masalasini uchta o‘zaro bog‘liq yo‘nalishda ko‘rib chiqish lozimligini ko‘rsatadi: protsessual adolat, xizmatlardan foydalanish qulayligi va institutsional ishonch. Protsessual adolat shaxsning o‘z pozitsiyasini bayon etishi, dalillar bilan tanishishi, malakali yuridik yordam olishi va qaror ustidan shikoyat qilishi imkoniyatlarini qamrab oladi. Xizmatlardan foydalanish qulayligi esa sudga murojaat qilish tartibi tushunarli bo‘lishi, to‘lovlar va muddatlar haqida aniq ma‘lumot berilishi hamda elektron xizmatlar barqaror ishlashini talab qiladi.

Statistik ko‘rsatkichlar sud tizimining turli tarmoqlariga katta hajmda murojaatlar tushayotganini tasdiqlaydi. Lekin ishlar sonining ko‘pligi o‘z-o‘zidan tizim samarasizligini anglatmaydi: u nizolarning tarqalishi, fuqarolarning huquqiy faolligi, ishlarni hisobga olish usuli yoki iqtisodiy-ijtimoiy sharoitlar bilan ham bog‘liq bo‘lishi mumkin. Shu bois sud faoliyatini baholashda ko‘rilgan ishlar soni bilan bir qatorda ishlarni ko‘rish muddati, qarorlarning barqarorligi, yuqori instansiyalarda bekor qilingan yoki o‘zgartirilgan qarorlar, qarorlar ijrosi va foydalanuvchilarning xizmatdan foydalanish tajribasi ham muntazam o‘rganilishi maqsadga muvofiq.

Raqamlashtirishning ikkinchi muhim tomoni — shaffoflik. Ishni avtomatik taqsimlash, elektron hujjat aylanishi va ish holatini masofadan kuzatish sud ish yurituvchi jarayonlarini tekshirish imkoniyatlarini kuchaytirishi mumkin. Biroq tizimlar qanday ma‘lumotlarni qayta ishlashi, ularga kim kirishi va xatolar qanday tuzatilishi aniq tartibga solinishi lozim. Shaxsiy ma‘lumotlar, guvohlar xavfsizligi va ish materiallarining maxfiyligi himoyalansa, raqamlashtirish yangi xavflarni ham yuzaga keltirishi mumkin.

Sun‘iy intellekt va avtomatlashtirilgan huquqiy vositalardan foydalanishda alohida ehtiyotkorlik talab etiladi. Bunday vositalar hujjatlarni tartiblash, ma‘lumot qidirish yoki standart shakllarni tayyorlashga yordam berishi mumkin. Ammo ularning natijasi noto‘g‘ri yoki to‘liq bo‘lmagan ma‘lumotlarga tayanishi ehtimoli mavjud. Shuning uchun

avtomatlashtirilgan tavsiyalar sudyaning mustaqil huquqiy tahlilini almashtirmasligi, qarorlar esa faqat qonun, dalillar va protsessual qoidalarga muvofiq qabul qilinishi kerak.

O'zbekiston uchun amaliy jihatdan muhim vazifa — raqamli xizmatlar bilan bir qatorda huquqiy maslahat va aholiga tushunarli axborotni kengaytirishdir. Fuqarolar ariza namunalari, protsessual muddatlarni, davlat boji tartibini va shikoyat qilish imkoniyatlarini sodda tilda tushuntiruvchi rasmiy yo'riqnomalardan foydalanishi mumkin bo'lishi lozim. Huquqiy klinikalar, bepul yuridik yordam va aholining huquqiy savodxonligini oshirish tadbirlari bu jarayonni to'ldiradi.

1. Sud xizmatlari bo'yicha yagona, sodda va muntazam yangilanadigan yo'riqnomalar yaratish; ularda ariza topshirish, hujjat ilova qilish, muddatlar va shikoyat tartibi oddiy tilda tushuntirilishi kerak.

2. Elektron xizmatlar bilan birga an'anaviy murojaat kanallarini saqlash va zarur hollarda fuqarolarga ariza topshirishda texnik ko'mak ko'rsatish.

3. Sud statistikasi ochiq ma'lumotlarini izchil formatda e'lon qilish: ko'rilgan ishlar soni, ko'rish muddatlari, yuqori instansiyada bekor qilingan yoki o'zgartirilgan qarorlar, ish toifalari va hududlar bo'yicha ma'lumotlarni taqqoslash imkonini yaratish.

4. Elektron sud tizimlarida kiberxavfsizlik, shaxsiy ma'lumotlarni minimallashtirish, kirish huquqlarini nazorat qilish va xavfsizlik hodisalari haqida xabar berish mexanizmlarini kuchaytirish.

5. Sun'iy intellektdan foydalanishda inson nazorati, natijalarni tekshirish, xatolarni tuzatish va avtomatlashtirilgan vositalar asosida yakuniy qaror qabul qilinmasligini ta'minlovchi kafolatlarni belgilash.

6. Huquqiy klinikalar va ta'lim muassasalari bilan hamkorlikda aholiga bepul huquqiy maslahat, raqamli xizmatlardan foydalanish bo'yicha trening va namunaviy hujjatlar taqdim etish.

7. Sud faoliyatini baholashda faqat ishlar soniga emas, balki odil sudlov sifati, qarorlarning asoslantirilganligi, muddatlar, qarorlar ijrosi va fuqarolar uchun qulaylik ko'rsatkichlariga ham e'tibor qaratish.

O'rganilgan rasmiy ma'lumotlar O'zbekistonda sud tizimiga fuqarolik, iqtisodiy, ma'muriy va jinoyat-huquqiy masalalar bo'yicha katta hajmda ishlar kelib tushayotganini ko'rsatadi. Fuqarolik va iqtisodiy ishlar bo'yicha ko'rsatkichlar kundalik huquqiy munosabatlar hamda tadbirkorlik faoliyatida sud himoyasining muhimligini namoyon etadi. Ma'muriy sudlar davlat organlari qarorlarini tekshirish orqali ommaviy-huquqiy munosabatlarda qonuniylikni ta'minlashga xizmat qiladi. Jinoyat sudlovida esa shaxsning protsessual huquqlariga rioya etish va sud qarorlarini qayta ko'rib chiqish imkoniyati alohida ahamiyat kasb etadi.

Sud xizmatlarining raqamlashtirilishi ariza topshirish, ish holatini kuzatish, hujjat olish va ishlarni taqsimlash jarayonlarini qulaylashtirishi mumkin. Shu bilan birga, texnologiyalar odil sudlovning maqsadi emas, balki unga erishish vositasidir. Raqamli tizimlar inson

huquqlari, maxfiylik, xolislik, shaffoflik va teng foydalanish kafolatlari bilan mustahkamlanishi lozim.

Tadqiqotning asosiy xulosasi shuki, odil sudlov samaradorligini oshirish uchun uch yo'nalish birgalikda rivojlantirilishi kerak: protsessual kafolatlarni mustahkamlash, sud xizmatlarining qulayligini oshirish va ochiq statistik ma'lumotlar asosida natijalarni baholash. Kelgusidagi tadqiqotlarda sud ishlarining ko'rilish muddatlari, hududlar kesimidagi farqlar, elektron xizmatlardan foydalanish darajasi hamda fuqarolarning sud tizimiga ishonchini o'rganuvchi empirik so'rovlarni birlashtirish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Hukumat portali. Issues of further improving the judiciary discussed. 28.02.2025. <https://gov.uz/en/news/view/38210>
 2. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi. Information on civil cases considered by courts in 2024. 05.02.2025. <https://sud.uz/ru/news-2025-02-05-1-2/>
 3. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi. Information on economic cases considered by courts in 2024. 04.02.2025. <https://sud.uz/ru/news-2025-02-04-1/>
 4. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi. Sud faoliyati bo'yicha statistik ma'lumotlar; ma'muriy ishlar va ma'muriy huquqbuzarliklar bo'yicha 2024-yil yakunlari. <https://stat.sud.uz/administrative> va <https://sud.uz/ru/2025/>
 5. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi. Information on criminal cases considered by courts in 2024. 07.02.2025. <https://sud.uz/ru/news-2025-02-07-1-2/>
 6. O'zbekiston Respublikasi Hukumat portali. Artificial intelligence technologies to be introduced into judicial activities. 04.09.2025. <https://gov.uz/en/soh/news/view/83498>
- Eslatma: maqoladagi statistik ma'lumotlar rasmiy manbalarda e'lon qilingan ko'rsatkichlardan olindi.